

Anna Rappe

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Instytut Badań Edukacyjnych

Opinie nauczycieli i dyrektorów o systemie egzaminów zewnętrznych na podstawie badań prowadzonych przez zespół EWD

Rokrocznie po egzaminach zewnętrznych, sprawdzianie, egzaminie gimnazjalnym i maturalnym, w mediach pojawiają się liczne opinie dotyczące egzaminów zewnętrznych. Najczęściej to opinie jednostkowe, wyrażane bezpośrednio po zdawanym egzaminie. Wyrażane przez nauczycieli i dyrektorów są często silnie emocjonalne i zależą od sukcesów lub porażek zadających. Uczniowie zwykle udzielają nieprecyzyjnych odpowiedzi, które nie odnoszą się do treści arkuszy egzaminacyjnych:

*W sumie było średnio, nie było tak źle.
Myślałam, że będzie gorzej¹.*

Opinie nauczycieli, uczących przedmiotów egzaminacyjnych również ograniczają się do krótkich stwierdzeń: egzamin był łatwy, trudny, pytania podchwytliwe dla młodzieży itp.

Po opublikowaniu wyników egzaminów w mediach można znaleźć różnego typu rankingi robione wg średnich wyników szkół, gmin, powiatów czy województw. Dyrektorzy szkół zajmujących czołowe lokaty udzielają chętnie wywiadów, mówiąc: *Liczy się rzetelna praca, jaką w ciągu trzech lat wykonują z nauczycielami, indywidualne podejście do ucznia...².*

Brakuje w systemie edukacyjnym rzetelnych badań na temat zmian w szkołach spowodowanych corocznymi egzaminami zewnętrznymi, przeprowadzanymi praktycznie we wszystkich typach szkół – od szkół podstawowych do pomaturalnych, gdzie absolwenci przystępują do egzaminów zawodowych.

Jednymi z niewielu publikacji, które dotyczą tematu opinii nauczycieli i dyrektorów szkół o egzaminach zewnętrznych, zamieszczono w wydawnictwach pokonferencyjnych PTDE. Są to referaty XVI Konferencji (2009 r.): Filipa Kulona: *Ocena systemu egzaminów zewnętrznych przez nauczycieli szkół gimnazjalnych i podstawowych*, Anny Rappe, Joanny Peter *Opinie nauczycieli i egzaminatorów o systemie egzaminów zewnętrznych oparte na wynikach badań panelowych*

¹ <http://www.edulandia.pl/edukacja/0,101855.html#TRNavSST> [dostęp: lipiec 2013]

² <http://www.gazetakrakowska.pl/artukul/928525,egzamin-gimnazjalny-2013-tak-zdali-nasi-gimnazjalisci,id,t.html?cookie=1> [dostęp: lipiec 2013]

w szkołach podstawowych i gimnazjach³ oraz referat XIV Konferencji (2007 r.) Izabeli Suckiel: *Opinie nauczycieli na temat egzaminów zewnętrznych na podstawie własnych badań*. W referatach F. Kulona oraz A. Rappe i J. Peter opisano wyniki badań nad pytaniami zamkniętymi, które zawierał kwestionariusz dla nauczycieli i dyrektorów.

Ankieta dla nauczycieli i dyrektorów zawierała również dwa pytania otwarte o treści:

*Co Pani/Pana zdaniem dobrego przyniosły egzaminy zewnętrzne polskiej szkole?
Co Pani/Pana zdaniem złego przyniosły egzaminy zewnętrzne polskiej szkole?*

Nauczyciele i dyrektorzy mieli ocenić egzaminy zewnętrzne w perspektywie lat 2002-2009, gdyż badania były przeprowadzone w roku 2009. Liczba obserwacji w bazach danych wynosi odpowiednio 2839 dla nauczycieli gimnazjów i 2432 dla nauczycieli szkół podstawowych. Kwestionariusz wypełniło również 150 dyrektorów szkół gimnazjalnych i 180 podstawowych, w których prowadzono badania. Zobaczmy, jak w 2009 roku nauczyciele i dyrektorzy postrzegali egzaminy zewnętrzne.

A. Nauczyciele i dyrektorzy szkół gimnazjalnych

Kwestionariusze wypełniło odpowiednio 150 dyrektorów i 2839 nauczycieli gimnazjów. Jednym z elementów kwestionariuszy była prośba do dyrektorów i nauczycieli o wyrażenie opinii o egzaminach zewnętrznych. Należy zaznaczyć, że kwestionariusze wypełniali nauczyciele, którzy uczą przedmiotów zdawanych na egzaminie gimnazjalnym.

Pytania zadane pedagogom brzmiały⁴:

*Co Pani/Pana zdaniem dobrego przyniosły egzaminy zewnętrzne polskiej szkole?
Co Pani/Pana zdaniem złego przyniosły egzaminy zewnętrzne polskiej szkole?*

W pytaniu I nauczyciele mieli zastanowić się, co dobrego przyniosły szkole egzaminy zewnętrzne. Na to pytanie nie chciało odpowiedzieć stosunkowo dużo nauczycieli (593 osób), co stanowi ok. 1/5 odpowiedzi. Niektórzy respondenci (70 z 593 osób) wypełnili kwestionariusz, nie podając konkretnej informacji, poniżej przykładowe wypowiedzi:

Nie mam zdania na ten temat.

Trudno powiedzieć.

*Nie jestem w stanie ocenić, gdyż dopiero rozpoczęłam pracę w szkole.
3 dni wolne od nauki dla uczniów nie zdających egzaminu.*

W pytaniu nie pytano konkretnie o egzamin gimnazjalny, ale o egzaminy zewnętrzne w polskiej szkole.

³ Badania panelowe w szkołach podstawowych i gimnazjach realizowane są w ramach projektu „Badania dotyczące rozwoju metodologii szacowania wskaźników edukacyjnej wartości dodanej (EWD)”, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego – Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.2 Rozwój systemu egzaminów zewnętrznych.

⁴ Kwestionariusze, którymi przeprowadzono badania, są dostępne na stronie projektu EWD <http://ewd.edu.pl/badania/> [dostęp: czerwiec 2013]

Tabela 1. Skategoryzowane odpowiedzi na pytanie: Co Pani/Pana zdaniem dobrego przyniosły egzaminy zewnętrzne polskiej szkole? – dyrektorzy i nauczyciele szkół gimnazjalnych

Kategoria	Egzaminy zewnętrzne:	Liczba odpowiedzi		Procent odpowiedzi	
		nauczyciele	dyrektorzy	nauczyciele	dyrektorzy
1	powodują doskonalenie metod pracy szkoły, mobilizację grona pedagogicznego, systematyczną pracę w szkole, aktywizują nauczycieli	398	77	14,0%	51,3%
2	są coraz lepsze, powodują mniejszy stres	138	6	4,9%	4,0%
3	dają możliwość analiz, ewaluacji pracy szkoły, wpływają na jakość pracy szkoły	135	14	4,8%	9,3%
4	są jednakowe, porównywalne w całej Polsce	691	52	24,3%	34,7%
5	są sprawiedliwe, zwiększyły obiektywizm wyników, porównywalność szkół w Polsce, uwzględniają dysfunkcje	729	39	25,7%	26,0%
6	spowodowały ujednoczenie wymagań	324	41	11,4%	27,3%
7	sprawdzają wiedzę ucznia, mierzą osiągnięcia, weryfikują efekty kształcenia	419	12	14,8%	8,0%
8	sprawdzają przyrost wiedzy, wskaźnik EWD	9	6	0,3%	4,0%
9	motywują ucznia, sprawdzają jego osiągnięcia	331	21	11,7%	14,0%
10	pobudzają zainteresowanie pracą szkoły rodziców	62	6	2,2%	4,0%
11	zastępują egzaminy wstępne	190	4	6,7%	2,7%

Wszystkie odpowiedzi zastały skategoryzowane i kategorie przypisano odpowiednim rekordom (tabela 1). Tymi samymi kategoriami zostały opisane wypowiedzi 150 dyrektorów szkół gimnazjalnych, w których odbywały się badania (13 dyrektorów gimnazjum nie udzieliło odpowiedzi).

Nauczyciele podobnie jak dyrektorzy dostrzegają pozytywy egzaminów w tym, że są:

- jednakowe, porównywalne w całej Polsce (24,3% nauczycieli i 34,7% dyrektorów)
- sprawiedliwe, zwiększyły obiektywizm wyników, porównywalność szkół w Polsce, uwzględniają dysfunkcje (ok. 26% nauczycieli i dyrektorów)

(tabela 1, kategorie 4 i 5).

Jednak najważniejszą pozytywną cechą egzaminów dla dyrektorów gimnazjów (ponad połowa badanych i cztery razy więcej niż nauczycieli) jest to, że: *powodują doskonalenie metod pracy szkoły, mobilizację grona pedagogicznego, systematyczną pracę w szkole, aktywizują nauczycieli* (tabela 1, kategoria 1).

Przykładowe wypowiedzi dyrektorów:

- *Wyższy poziom koncentracji nauczycieli na efektach kształcenia, wyższy poziom odpowiedzialności nauczycieli za efekty kształcenia moich uczniów, doskonalenie metod pracy, wyższa jakość pracy szkoły.*
- *Większe zaangażowanie nauczycieli; większa motywacja do nauki i systematyczności; możliwość porównania wyników; ujednoczenie wymagań; większy obiektywizm.*
- *Mobilizacja nauczycieli do doskonalenia się i poprawiania metod pracy z uczniem słabym i zdolnym. Zdecydowane podniesienie świadomości nauczycieli (szczególnie egzaminatorów) na jakie umiejętności ucznia zwracać szczególną uwagę i jak je podnosić.*
- *Motywuje uczniów do nauki, a szkoły do lepszej pracy. Mobilizuje szkoły do ciągłej, systematycznej pracy. Nauczyciele lepiej analizują podstawę programową, przedmiotów. Wyniki egzaminów i sprawdzianów w dużej mierze zależą od pracy nauczyciela.*

Dyrektorzy (27,3%) i nauczyciele (11,4%) doceniają to, że egzaminy spowodowały ujednoczenie wymagań (tabela 1, kategoria 6)

- *Możliwość jednolitego systemu porównania wiedzy uczniów. Możliwość motywowania do nauki. Uproszczenie i ujednoczenie rekrutacji do szkół poziomu wyższego. Pojawienie się nowych wskaźników jakości pracy szkoły jak EWD, skala staninowa.*
- *Zostały ujednoczone kryteria, co wpłynęło na wyrównanie poziomu w regionie lub kraju. Ocena wiedzy i umiejętności pozbawiona jest subiektywnej oceny, jest bezstronna.*
- *Dzięki egzaminom zewnętrznym wszyscy uczniowie mogą sprawdzić swe umiejętności i zdolności zgodnie z obowiązującymi standardami wymagań.*
- *Ujednoczenie sposobu egzekwowania wiedzy. Możliwość wstępu na studia na podstawie wyników matury.*

Respondenci odpowiadali również na pytanie Co Pani/Pana zdaniem złego przyniosły egzaminy zewnętrzne polskiej szkole?

Wypowiedzi nauczycieli i dyrektorów zostały skategoryzowane według tego samego modelu odpowiedzi.

Znaczna część nauczycieli nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie (829 osób, prawie 30%), niektórzy nauczyciele (ok. 20) napisali, że nie zauważyli, aby cokolwiek złego egzaminy przyniosły polskiej szkole:

- *Przeprowadzane egzaminy zewnętrzne wyeliminowały możliwość nieobiektywnego sprawdzania prac.*
- *Nie spotkałem się i nie potrafię wskazać negatywnych cech egzaminów zewnętrznych.*
- *Na poziomie gimnazjum nie dostrzegam ujemnych stron przeprowadzanych egzaminów.*

Tabela 2. Skategoryzowane odpowiedzi na pytanie: Co Pani/Pana zdaniem złego przyniosły egzaminy zewnętrzne polskiej szkole? – dyrektorzy i nauczyciele szkół gimnazjalnych

Kategoria	Egzaminy zewnętrzne powodują	Liczba odpowiedzi		Procent odpowiedzi	
		nauczyciele	dyrektorzy	nauczyciele	dyrektorzy
1	tworzenie rankingów, rywalizacji między szkołami, selekcji słabszych szkół	227	35	8,0%	23,3%
2	uczenie „pod egzamin”, „pod klucz”, ograniczenia w wyrażaniu poglądów, brak możliwości wyrażania sądów	878	51	30,9%	34,0%
3	stres	348	18	12,3%	12,0%
4	spadek autorytetu szkoły, niższy poziom nauczania, wynik nie ma wpływu na ukończenie szkoły, obniżenie rangi szkoły	386	18	13,6%	12,0%
5	brak możliwości poprawy wyniku (gimnazjum i SP), za trudny dla słabych uczniów, nieuwzględnianie opinii poradni, obniżonych wymagań, krzywdzący dla ucznia	119	4	4,2%	2,7%
6	brak motywacji, mobilizacji uczniów, wynik nie ma znaczenia	113	13	4,0%	8,7%
7	niesprawiedliwe ocenianie szkoły, niemięropodajne, jedyne oceny szkoły	395	45	13,9%	30,0%
8	dezorganizacja pracy szkoły, ogólny chaos	58	8	2,0%	5,3%
9	wzrost wydatków, przecieki, niegospodarność, biurokracja, niepotrzebne analizy	95	3	3,3%	2,0%
10	zły termin, zbyt wcześnie	47	1	1,7%	0,7%

Na to pytanie nie udzieliło też odpowiedzi 26 dyrektorów szkół gimnazjalnych (~17%).

Zarówno dyrektorzy, jak i nauczyciele uważają, że najczęściej złego polskiej szkole przyniosło:

uczenie „pod egzamin”, „pod klucz”, ograniczenia w wyrażaniu poglądów, brak możliwości wyrażania sądów, ponad 30% odpowiedzi dyrektorów i nauczycieli (tabela 2, kryterium 2).

- *Uczeń nie może wykazać się swoją wiedzą, ponieważ „musi” odpowiadać według schematu (klucz odpowiedzi).*
- *Schematyczność, pisanie „pod klucz”, brak możliwości „rozwinięcia skrzydeł” u uczniów zdolnych.*
- *Zabijają twórczość, kreatywność. Sprawily, że wielu nauczycieli uczy „pod test”, a uczniowie z większą wyobraźnią, jeśli nie „pasują” do klucza (który bardzo często jest wątpliwy i dwuznaczny), ponoszą porażkę.*

- *Niestety, standardem stało się „uczenie pod egzamin”. Uczniowie myślą schematycznie, „kluczem”, nie ma miejsca na indywidualizm, szczególnie dotyczy to egzaminów z języka polskiego.*

Prawdopodobnie jest to spowodowane tym, że wielu nauczycieli i dyrektorów sądzi, że egzaminy są oceniane wg „klucza” i wszelkie odpowiedzi zdających wykraczające poza „ramy klucza” nie otrzymują należnej liczby punktów egzaminacyjnych.

Prawie 1/3 dyrektorów, uważa że surowe wyniki egzaminacyjne powodują *niesprawiedliwe ocenianie szkoły, niemiarodajne, jedyne oceny szkoły* (tabela 2, kryterium 7).

- *Porównywanie pracy szkół tylko na podstawie uzyskanego wyniku bez względu na specyfikę szkoły, tzn. uwarunkowanie środowiskowe. Wyniki nie są adekwatne do włożonej pracy.*
- *Porównywanie szkół poprzez pryzmat uzyskiwanych przez szkoły wyników na egzaminie, bez uwzględnienia środowiska ucznia.*
- *Organ prowadzący wykorzystuje wyniki (średnie wyniki) do kształtowania opinii o szkole, nie biorąc pod uwagę wyników EWD (z powodu braku wiedzy na ten temat). Za słabe wyniki egzaminu obciąża się tylko nauczycieli, nie biorąc pod uwagę uwarunkowań środowiskowych uczniów.*
- *Szkoły, które skupiają dużą liczbę uczniów z trudnościami w nauce, często nie są oceniane pozytywnie mimo dużej pracy i zaangażowania ze strony nauczycieli oraz zauważalnego przyrostu wiedzy i umiejętności uczniów.*
- *Nie uwzględniają uwarunkowań funkcjonowania szkoły.*
- *Organy prowadzące rozliczają szkoły z wyników nauczania, biorąc pod uwagę tylko wyniki egzaminów zewnętrznych.*

B. Nauczyciele i dyrektorzy szkół podstawowych

Kwestionariusze⁵ wypełniło odpowiednio 180 dyrektorów i 2432 nauczycieli szkół podstawowych. Ankiety zawierały takie same pytania, z prośbą o wyrażenie opinii o egzaminach zewnętrznych, jak ankiety gimnazjalne. Należy pamiętać, że badanie było przeprowadzone w 2009 roku.

Na pytanie o pożytek z egzaminów dla polskiej szkoły nie udzieliło żadnej odpowiedzi 3 nauczycieli, a 586 uważa, że nic dobrego nie przyniosły polskiej szkole, odpowiedziało *nie wiem* lub *odmawiam odpowiedzi*.

Przykładowe wypowiedzi:

- *Nie dostrzegam dobrych stron egzaminów zewnętrznych.*
- *Nie dostrzegam nic dobrego.*
- *Nie dostrzegam zbyt wielu pozytywnych aspektów.*
- *Nie widzę plusów wynikających z wprowadzenia egzaminów zewnętrznych.*
- *Nie widzę pozytywnych stron.*
- *Niestety nic dobrego nie przyniosły te egzaminy!*

⁵ Ibidem.

Tabela 3. Skategoryzowane odpowiedzi na pytanie: Co Pani/Pana zdaniem dobrego przyniosły egzaminy zewnętrzne polskiej szkole? – dyrektorzy i nauczyciele szkół podstawowych

Kategoria	Egzaminy zewnętrzne:	Liczba odpowiedzi		Procent odpowiedzi	
		nauczyciele	dyrektorzy	nauczyciele	dyrektorzy
1	powodują doskonalenie metod pracy szkoły, mobilizację grona pedagogicznego, systematyczną pracę w szkole, aktywizują nauczycieli	1110	78	45,7%	43,3%
2	są coraz lepsze, powodują mniejszy stres	168	65	6,9%	36,1%
3	dają możliwość analiz, ewaluacji pracy szkoły, wpływają na jakość pracy szkoły	578	51	23,8%	28,3%
4	są jednakowe, porównywalne w całej Polsce	203	13	8,4%	7,2%
5	są sprawiedliwe, zwiększyły obiektywizm wyników, porównywalność szkół w Polsce, uwzględniają dysfunkcje	663	47	27,3%	26,1%
6	spowodowały ujednoczenie wymagań	171	10	7,0%	5,6%
7	sprawdzają wiedzę ucznia, mierzą osiągnięcia, weryfikują efekty kształcenia	377	12	15,5%	6,7%
8	sprawdzają przyrost wiedzy, wskaźnik EWD	14	11	0,6%	6,1%
9	motywują ucznia, sprawdzają jego osiągnięcia	243	19	10,0%	10,6%
10	pobudzają zainteresowanie pracą szkoły rodziców	65	15	2,7%	8,3%
11	zastępują egzaminy wstępne	59	4	2,4%	2,2%

Również 16 dyrektorów nie dostrzega pozytywnych stron systemu egzaminacyjnego, w każdym razie nie udzieliło odpowiedzi na pytanie.

Znaczna część nauczycieli i dyrektorów (odpowiednio 45,7% i 43,3%) uważa, że egzaminy zewnętrzne w polskiej szkole (tabela 3, kategoria 1): *powodują doskonalenie metod pracy szkoły, mobilizację grona pedagogicznego, systematyczną pracę w szkole, aktywizują nauczycieli.*

Argumenty nauczycieli:

- *Wzmacnianie bieżącej motywacji uczniów do nauki. Mobilizację nauczycieli do ciągłego wysiłku i doskonalenia metod nauczania.*
- *Motywuje uczniów i nauczycieli do intensywnej pracy.*
- *Ciągła mobilizacja nauczycieli uczniów do doskonalenia metod i osiągnięć lepszych wyników.*
- *Sprawdzian zwiększa zaangażowanie nauczycieli w pracę.*
- *Doskonalenie metod nauczania. Większe zaangażowanie nauczyciela w pracę.*

Wypowiedzi dyrektorów:

- Mobilizują zarówno uczniów, jak i nauczycieli do podejmowania wysiłku oraz zachęcają nauczycieli do doskonalenia procesu dydaktycznego.
- Mobilizację do pracy nauczycieli i szkoły. Ujednolicenie wymagań w stosunku do wszystkich szkół.
- Mobilizację uczniów do systematycznej pracy – utrwalenie materiału.
- Pozwalają uczniowi planować systematyczną pracę. Uczą doskonalić najpotrzebniejsze umiejętności. Mobilizują do nauki, aby dostać się do „dobrego” gimnazjum.
- Większy nacisk na kształtowanie umiejętności uczniów – wiązanie teorii z praktyką, odchodzenie od encyklopedyzmu. Stosowanie bardziej skutecznych metod nauczania – aktywizujących, z naciskiem na rozwijanie logicznego, twórczego myślenia. Większe zaangażowanie nauczycieli w doskonalenie swojej wiedzy i umiejętności.

Ponad 1/3 dyrektorów uważa, że egzaminy w polskiej szkole (tabela 3, kategoria 2) są coraz lepsze, powodują mniejszy stres.

- Zwiększają odporność uczniów na stres, przyzwyczajają do radzenia sobie w trudnych sytuacjach. W pewnym stopniu pozwalają na ocenę skuteczności nauczania w szkole. Pozwalają na porównanie osiągnięć szkolnych uczniów w kraju (np. wieś – miasto, chłopcy – dziewczynki). Zwiększają zainteresowanie rodziców nauką dzieci.
- Uczą walki ze stresem. Pozwalają planować pracę szkoły w kontekście długofalowym.
- Przyzwyczajanie uczniów od najmłodszych lat do funkcjonowania w warunkach, gdzie ich wiedzę poddaje się sprawdzaniu, „oswajanie stresu”.

Około jednej czwartej nauczycieli i dyrektorów (tabela 3, kategoria 3) dostrzega możliwość wykorzystania wyników egzaminacyjnych do analiz wyników, ewaluacji w celu poprawienia jakości pracy szkoły.

Nauczyciele:

- Przyczyniają się do dogłębnej, wnikliwej analizy materiału nauczania. Podnoszą poziom nauczania w szkole. Powodują lepsze, wszechstronniejsze przygotowanie ucznia do nauki w szkołach wyższych. Pomagają wychwycić uczniów wybitnie zdolnych.
- Możliwość porównania swoich wyników z innymi. Podnoszenie poziomu nauczania. Korzystanie z doświadczeń innych.
- Możliwość porównania wyników uczniów z wielu szkół. Wzmoczona praca nauczyciela ukierunkowana na zdobywanie jak najlepszych wyników.
- Uświadomienie nauczycielom, że wszyscy wpływają na przygotowanie ucznia i efekty nauczania (nie tylko uczyący w kl. VI).
- Dzięki analizie wyników nauczyciele mają możliwość wprowadzania odpowiedniej korekty do swoich planów nauczania i zastosowania programów naprawczych.

- Analiza wyników pozwala na lepsze planowanie pracy dydaktycznej, doskonalenie umiejętności i metod pracy nauczyciela.
- Analiza wyników sprawdzianu (wnikliwa) wykorzystywana jest do poprawy skuteczności dydaktycznej procesu kształcenia i wychowania w szkole. Lepsza, bogatsza oferta wydawnicza (podręczniki, pomoce). Większe zainteresowanie nauczycieli stałym wzrostem kompetencji w zakresie pomiaru dydaktycznego i oceniania osiągnięć uczniów. Podjęcie przez nauczycieli doskonalenia zawodowego (konferencje, szkolenia, kursy, studia).
- Dzięki egzaminom można przeanalizować zdobytą wiedzę uczniów. Uczniowie zmobilizowani są do pracy przez cały rok. Nauczyciel musi dobrze rozplanować zagadnienia programowe na cały rok.
- Egzaminy mobilizują nauczycieli do pracy ze wszystkimi uczniami. Nauczyciele wnikliwie analizują program nauczania i starają się go w całości realizować.

Dyrektorzy szkół podstawowych (ponad 28%) uważają również, że egzaminy zewnętrzne w Polsce dają wiele możliwości wykorzystania wyników, otrzymanych z okręgowych komisji, w efektywniejszej pracy szkoły (tabela 3, kategoria 3).

Dyrektorzy:

- Egzaminy zewnętrzne stanowią diagnozę sytuacji dydaktycznej w szkole, pozwalają na wskazanie słabych i mocnych stron, co umożliwia budowanie planów naprawczych. Nauczyciele na bieżąco doskonalą się w zakresie pomiaru dydaktycznego, przez co pogłębiają umiejętności analizy wyników sprawdzianu i wykorzystywanie ich do poprawy skuteczności dydaktycznej.
- Nauczyciele dokonują ewaluacji swojej pracy dydaktycznej.
- Pogłębienie umiejętności analizy wyników osiągnięć uczniów i wykorzystanie jej do poprawy skuteczności dydaktycznej procesu kształcenia i wychowania.
- Wynik sprawdzianu pozwala ocenić osiągnięcia uczniów na koniec etapu kształcenia (szkoła podstawowa) oraz porównać osiągnięcia na przestrzeni lat, dając wyraziste wskazówki do dalszej pracy szkoły. Wyniki sprawdzianu pomocne są nauczycielom w ewaluacji ich pracy, a rodzicom dają wiedzę na temat poziomu umiejętności ich dzieci. Ponadto sprawdzian mobilizuje szkoły do sześcioletniej, planowej pracy.
- Motywacje do poszukiwania nowych metod nauczania, zaangażowanie w diagnozowanie i ocenianie dzieci od najwcześniejszych lat edukacji.
- Diagnoza sytuacji dydaktycznej w szkole. Obiektywność oceny – oceniają niezależni egzaminatorzy.
- Szczegółowo opracowane przez OKE wyniki sprawdzianu pozwalają dokładnie analizować poziom wiedzy i umiejętności uczniów w zakresie poszczególnych standardów egzaminacyjnych, pozwalają lepiej planować działania dydaktyczne i poprawiać efekty kształcenia.
- Pogłębienie umiejętności analizy wyników sprawdzianu osiągnięć uczniów i wykorzystania jej do poprawy skuteczności dydaktycznej procesu kształcenia i wychowania w szkole – przejście od analizy ilościowej do analizy jakościowej osiągnięć uczniów. Wzrost zainteresowania nauczycieli w zakresie pomiaru dydaktycznego i oceniania osiągnięć uczniów w szkole – doskonalenie nauczycieli na różnych formach.

- Zbadanie stopnia opanowania przez uczniów poszczególnych umiejętności. Stworzenie możliwości badania przyrostu wiedzy uczniów. Możliwość porównania uzyskanych wyników na sprawdzianie z ocenami z poszczególnych przedmiotów. Możliwość porównania uzyskanych przez szkołę wyników z wynikami ogólnopolskimi na poziomie województwa, OKE, miasta.

Ponad ¼ nauczycieli i dyrektorów docenia, że egzaminy: **są sprawiedliwe, zwiększyły obiektywizm wyników, porównywalność szkół w Polsce, uwzględniają dysfunkcje** (tabela 3, kategoria 5).

Przykładowe uzasadnienia powyższych sądów wyrażone przez nauczycieli:

- Pozwalają na sprawdzenie wiadomości i umiejętności. Dają obiektywną informację uczniom, nauczycielom i rodzicom.
- Pozwoliły na bardziej obiektywną ocenę wiadomości i umiejętności według jednakowych standardów wszystkich uczniów. Nauczycielom dały pewien obraz skuteczności nauczania w danej szkole.
- Egzaminy zewnętrzne umożliwiły wyrównanie szans przy rekrutacji do szkół ponadgimnazjalnych i wyższych uczniom z małych miast i szkół wiejskich.
- Większa motywacja do nauki uczniów. Sprawiedliwe ocenianie (zwłaszcza egzaminów maturalnych) bez sympatii i antypatii nauczyciela (większy obiektywizm) większa mobilizacja nauczyciela do pracy (jest rozliczany za wynik) większe zainteresowanie rodziców postępami w nauce ich dzieci.

Podobne opinie wyrażali dyrektorzy (tabela 3, kategoria 5):

- Wszyscy uczniowie tego samego rocznika na podstawie tych samych zadań mogą sprawdzić, co umieją i czego muszą się jeszcze nauczyć.
- Testy są sprawdzane przez egzaminatorów zewnętrznych. Wszyscy uczniowie piszą ten sam test. Możliwość sprawdzenia swojej wiedzy na tle krajowych wyników.
- Jednolitość sprawdzianu w całym kraju pozwala porównywać osiągnięcia ucznia na tle innych.
- Standaryzacja oceniania uczniów we wszystkich szkołach tego samego typu.
- Możliwość porównania wiadomości i umiejętności uczniów w oparciu o te same kryteria. Oswojenie uczniów z atmosferą panującą podczas sprawdzania tego, co człowiek potrafi.
- Porównanie wyników szkół danego typu z różnych rejonów kraju.

Nauczyciele i dyrektorzy szkół podstawowych podzielili się również swoimi uwagami o negatywnym wpływie egzaminów na pracę szkoły. Wyniki, według tych samych kategorii jak dla szkół gimnazjalnych, zebrano w tabeli 4.

Wielu nauczycieli (609 osób, ¼ wypełniających kwestionariusze) nie wymieniło złych stron egzaminów, niektórzy (13 osób) napisali o dobrych stronach sprawdzianów, oto przykłady:

- Nic złego nie przyniosły egzaminy zewnętrzne w polskiej szkole.
- Nie dostrzegam złych stron egzaminu.
- Nie widzę znaczących minusów z wprowadzeniem egzaminów w polskiej szkole.

Tabela 4. Skategoryzowane odpowiedzi na pytanie: Co Pani/Pana zdaniem złego przyniosły egzaminy zewnętrzne polskiej szkole? – dyrektorzy i nauczyciele szkół podstawowych

Kategoria	Egzaminy zewnętrzne powodują:	Liczba odpowiedzi		Procent odpowiedzi	
		nauczyciele	dyrektorzy	nauczyciele	dyrektorzy
1	tworzenie rankingów, rywalizacji między szkołami, selekcji słabszych szkół	410	46	16,9%	25,6%
2	uczenie „pod egzamin”, „pod klucz”, ograniczenia w wyrażaniu poglądów, brak możliwości wyrażania sądów	700	28	28,8%	15,6%
3	stres	603	36	24,8%	20,0%
4	spadek autorytetu szkoły, niższy poziom nauczania, wynik nie ma wpływu na ukończenie szkoły, obniżenie rangi szkoły	183	28	7,5%	15,6%
5	brak możliwości poprawy wyniku egzaminu (gimnazjum i SP), za trudny dla słabych uczniów, nieuwzględnianie opinii poradni, obniżonych wymagań, krzywdzący dla ucznia	158	14	6,5%	7,8%
6	brak motywacji, mobilizacji uczniów, wynik nie ma znaczenia	173	11	7,1%	6,1%
7	niesprawiedliwe ocenianie szkoły, niemiarodajne, jedne oceny szkoły	544	76	22,4%	42,2%
8	dezorganizacja pracy szkoły, ogólny chaos	40	3	1,6%	1,7%
9	wzrost wydatków, przecieki, niegospodarność, biurokracja, niepotrzebne analizy	92	9	3,8%	5,0%
10	zły termin, zbyt wcześnie	31	2	1,3%	1,1%

Dla nauczycieli największym złem jest uczenie „pod egzamin”, „pod klucz”, ograniczenia w wyrażaniu poglądów, brak możliwości wyrażania sądów (tabela 4, kategoria 2). Uważa tak ponad 42% respondentów, nauczycieli. Pogląd ten sugeruje, że nauczyciele oraz uczniowie są ograniczani przez egzaminy. W procesie dydaktycznym zwraca się uwagę na „poprawność” odpowiedzi, równocześnie ogranicza się swobodę wypowiedzi. Jest to niestety dość powszechna opinia wśród nauczycieli. Pogląd ten podziela 15% dyrektorów szkół podstawowych.

Wypowiedzi nauczycieli:

- *Nauczyciele skupiają się na przygotowaniu uczniów do egzaminu, przerabiając duże ilości testów. Wiedza ta nie jest usystematyzowana. Nie dziwię się, bo nauczyciele rozliczani są przede wszystkim na podstawie wyników sprawdzianu po VI kl.*
- *Nauczyciele za bardzo skupiają się na zadaniach testowych, zbyt wiele czasu poświęcają na „egzaminy próbne”.*

- Odbierają możliwość kreatywnego myślenia, uczą schematyzmu, nie badają predyspozycji, możliwości, wiedzy i umiejętności ucznia. Powodują, że nauczyciele uczą przez określony schemat, a nie wyzwalają potencjału intelektualnego ucznia, jego zainteresowań. Nie dbają o indywidualne uzdalnianie i możliwości danego ucznia.
- Bardzo często nauczyciele, chcąc uzyskać lepsze wyniki, pracują na lekcjach pod kątem testów, a nawet przez parę miesięcy wykonują z uczniami tylko testy, zamiast prowadzić normalne zajęcia.
- Myslę, że złe jest: myślenie schematyczne, konstruowanie wypowiedzi pisemnej zawierającej określoną liczbę linijek i słów, „strzelanie odpowiedzi”. niesprawiedliwy jest ranking szkół, gdzie bierze się pod uwagę wyniki sprawdzianu.
- Ćwiczenia w rozwiązywaniu testów zabierają cenny czas na inne wartościowe umiejętności i wiadomości np. lektury, gramatykę i inne.

Dla dyrektorów najbardziej szkodliwe dla polskiej szkoły jest niesprawiedliwe ocenianie szkoły, niemiarodajne, jedyne oceny szkoły (tabela 4, kategoria 7).

Wypowiedzi dyrektorów.

- Zbyt mocno skupiły uwagę organów prowadzących na wynikach jako jedynym kryterium efektywności pracy szkoły.
- Frustracje nauczycieli z powodu niskich wyników sprawdzianu. Ocenę organów prowadzącego i nadzorującego według osiągniętych wyników egzaminów zewnętrznych.
- Doprowadziły do rankingu szkół, rywalizacji, co w przypadku szkół podstawowych jest bardzo krzywdzące. Nie mamy bowiem wpływu na dobór uczniów. Musimy przyjąć wszystkich z rejonu, nie mamy możliwości przyjmowania uczniów wybitnie zdolnych. Inaczej już jest w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. W przypadku szkół podstawowych nikt nie bada przyrostu wiedzy uczniów, a rozlicza się nas z wyników sprawdzianu.
- Wynik sprawdzianu w przypadku słabego zespołu klasowego osłabia autorytet uczących nauczycieli, a ci przeżywają frustrację. Nauczyciele uczący w klasach szóstych skupiają się głównie na przygotowaniu uczniów do sprawdzianu (testy, zadania, ćwiczenia pod kątem przygotowania do sprawdzianu).
- Zdarza się, że praca szkoły i nauczycieli oceniana jest na podstawie wyników sprawdzianu. Nauczyciele pracom domowym nadają formę sprawdzianu zewnętrznego, a ich wynik podany jest liczbą punktów bez odniesienia do treści kształcenia. Lekcje nie mogą być kursem przygotowawczym do zdania egzaminu zewnętrznego.
- Ocena szkół na podstawie ilości punktów uzyskanych na sprawdzianie bez kontekstu środowiskowego.

Nauczyciele szkół podstawowych i dyrektorzy mają żal, że wskaźnikiem ich pracy stały się wyniki egzaminów zewnętrznych. Uważają, że surowe wyniki egzaminacyjne, bez kontekstu środowiskowego nie są dobrym miernikiem, a poza tym egzaminy powodują: tworzenie rankingów, rywalizacji między szkołami, selekcji słabszych szkół (tabela 4, kryterium 1).

- *Nie odzwierciedlają wkładu pracy nauczyciela w trudnych środowiskach, w których wykształcenie nie jest wartością.*
- *Ranking szkół, a przecież nie zawsze wyniki egzaminu i sprawdzianu są jednoznaczne z poziomem nauczania w szkole. Często szkoły, w których uczniowie osiągają dobre wyniki na sprawdzianie, wcale dobrymi nie są, a uczniowie uczęszczają na korepetycje.*
- *Ustawianie różnorodnych rankingów bez sięgania do źródeł (same liczby). Brak zróżnicowania arkuszy i dostosowania ich do możliwości uczniów, którzy posiadają opinię o obniżeniu wymagań.*

Dwa razy więcej dyrektorów i nauczycieli szkół podstawowych niż gimnazjalnych dostrzega zagrożenie w stresie egzaminacyjnym (ponad 20%, tabela 4, kategoria 3)

- *Narażanie uczniów na stres związany z egzaminem.*
- *Uważam, że egzamin po szkole podstawowej jest zbyt stresujący. Kiedy mój syn pisał taki egzamin po szkole podstawowej, bardzo to przeżywał. Uważam, że jest to jeszcze za wcześnie na takie emocje.*
- *Dodatkowy stres dla ucznia i nauczyciela; wyniki egzaminu czasami nie są współmierne do umiejętności ucznia.*

Podsumowanie

Na podstawie przedstawionych opinii nauczycieli oraz dyrektorów o egzaminach zewnętrznych widać szeroki wachlarz poglądów o egzaminach zewnętrznych w Polsce.

Dyrektorzy i nauczyciele dostrzegają wiele zalet związanych z wprowadzeniem systemu egzaminów, jak:

- doskonalenie metod pracy szkoły, mobilizację grona pedagogicznego, systematyczną pracę w szkole, aktywizację nauczycieli,
- możliwość analiz, ewaluacji pracy szkoły,
- zwiększenie obiektywizmu wyników, porównywalność szkół w Polsce.

Grona pedagogiczne zauważają też wady systemu egzaminacyjnego w Polsce. Najczęściej wyrażane opinie to:

- tworzenie rankingów, rywalizacji między szkołami, selekcja słabszych szkół,
- uczenie „pod egzamin”, „pod klucz”, ograniczenia w wyrażaniu poglądów, brak możliwości wyrażania sądów,
- niesprawiedliwe ocenianie szkoły, niemiarodajne, jedyne oceny szkoły,
- stres egzaminacyjny.

Z tymi opiniami powinny się liczyć osoby odpowiedzialne za politykę oświatową w Polsce. Surowy wynik egzaminacyjny nie powinien być jedyną miarą, na podstawie której są oceniane szkoły czy praca nauczycieli. Grona pedagogiczne, szczególnie pracujące w środowisku, gdzie rodzice mają niskie wykształcenie i status ekonomiczno-społeczny, czują się pokrzywdzeni, gdy szkoła jest oceniana jedynie tym wskaźnikiem.

Wielu pedagogów docenia jednak wprowadzenie systemu egzaminacyjnego w Polsce, co przedstawiają poniższe, dość charakterystyczne opinie:

- Egzaminy pozwoliły dokonać diagnozy sytuacji dydaktycznej szkoły. Dały sygnał do podjęcia działań w celu jej poprawy.
- Egzaminy zewnętrzne w sensie pozytywnym: uczą logicznego myślenia, przygotowują uczniów do samodzielnej pracy, liczenia na własne umiejętności i wiadomości.
- Na podstawie egzaminu zewnętrznego można sprawdzić poziom szkolnictwa w Polsce.
- Przygotowują do radzenia sobie w trudnych sytuacjach.
- Uczniowie uczą się właściwego i dokładnego odczytywania poleceń. Mogą dokonywać podsumowania zdobytych wiadomości. Określają, co przyswoili w stopniu bardzo dobrym, a nad czym muszą jeszcze pracować.